

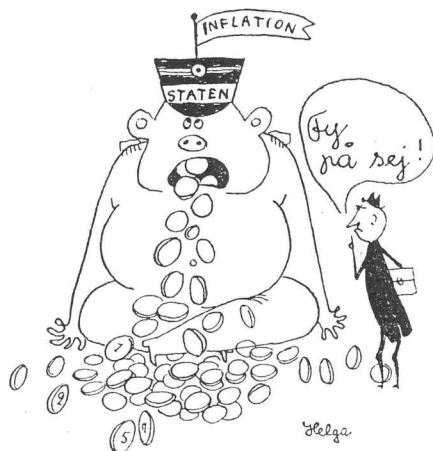
DEN ekonomiska SIDAN

Av Åke Ortmark

Vad är inflation?

»Inflation kan förhindras. Att inte förhindra inflation är rena rama slarvet.» Så står det. Det känns tryggt att ta del av detta budskap, inte minst eftersom det f. n. finns en del inflationssymptom i den svenska ekonomin. Glupskt läser man vidare i »Inflation», en upplysningsbroschyr utgiven av en amerikansk institution.

Men broschyrens författare försöker bestämt lura oss genom att teckna en alltför ensidig bild av verkligheten. Han vill att vi skall bli förargade på Staten. Därför skriver han att inflation alltid är Statens fel. Inte alls i den meningen att Staten genom en förnuftig ekonomisk politik borde ha avväjrt inflationsfaran men underlåtit eller saknat förmågan att göra det, utan därför att Staten, på grund av rent oförstånd i kombination med slarv, har skapat inflationen.

Inflation betyder överflöd på pengar, fortsätter broschyren. Sättet att förhindra inflation är att stänga penningfabriken. Så enkelt är det. Det mesta som brukar sägas och skrivas i sammanhanget är ingenting annat än »komplicerad smörja» som döljer det verkliga förhållandet. Det är penningens och det är Staten som tillverkar penningen.

Ligger det något i detta resonemang? När en ekonom blir intervjuad om inflationsproblemet och skall börja leverera sin komplicerade smörja talar han numera vanligen om den »totala efterfrågan» och den »totala tillgången» på varor och tjänster, om den samhällsekonomiska balansen. Han konstaterar förenklat uttryckt att inflation uppstår när efterfrågan från allmänhet, företagare, stat och kommun tenderar att bli större än tillgången på de efterfrågade varorna och tjänsterna. Antag att värdet av den totala produktionen ett visst år stiger med en miljard, men att allmänheten och företagarna vill öka konsumtionen resp. investeringarna med 500 milj. vardera och att stat och kommun vill öka sina utgifter med totalt 500 milj. Här uppstår tydligen en skillnad på en halv miljard, ett »inflationssgap». Det gapet kan slutas till på olika sätt, t.ex. genom prisstegringar, dvs. genom »inflation».

Men staten kan också genom en restriktiv ekonomisk politik försöka se till att den samhällsekonomiska balansen skyddas utan prisstegringar. Genom investeringsavgifter, tvångssparande, kreditstramning etc. kan staten hindra konsumenter och företagare från att förverkliga hela sin efterfrågan. I idealfallet upprätthålls då den samhällsekonomiska balansen vid stabil prisnivå.

På ungefär detta sätt kan ekonomen resonera i timmar utan att överhuvud nämna orden pengar eller penningöverflöd. I den moderna penningteorin — som sysslar bl.a. med den samhällsekonomiska balansen — betraktar man nämligen i betydligt högre grad än tidigare »pengarna» — eller mera exakt uttryckt: sedelcirkulationen — som en passiv faktor, vilken närmast rättar sig efter prisutvecklingen.

För att hitta formuleringar som motsvarar den amerikanska upplysningsbroschyrens får man gå flera decennier tillbaka i tiden, närmare bestämt till den period då ekonomerna — t.ex. Gustav Cassel — omfattade den s.k. kvantitetsteorin. Enligt denna teori har sedlarnas volym alldeles avgörande betydelse för den ekonomiska utvecklingen och för penningvärdet. Men numera resonerar man alltså inte om dessa problem på samma sätt.

Men broschyrförfattarens syfte är som framgått till stor del polemiskt. Vad han vill komma åt så att det riktigt känns är den amerikanska regeringens budgetpolitik. I det sammanhanget säger han en och annan halvsanning.

Den amerikanska regeringen har bl.a. i samband med rustningarna arbetat med en underbalanserad budget, dvs. låtit utgifterna stiga utöver inkomsterna från skatter och andra källor och finansierat skillnaden med sedelpressarna. För några årtionden sedan hade en sådan finanspolitik betraktats som sinnesförvirrad bland ekonomerna. Det ansågs tidigare självklart att statens inkomster och utgifter alltid skulle gå jämnt ihop, ända tills man — närmast i England och Sverige — började ställa frågan var för? Funderingar kring problemet ledde så småningom fram till vad man kan kalla en aktiv finanspolitik, dvs. försök att med över- och underbalanseringar av budgeten påverka konjunkturutvecklingen. Överbalanseringen blev ett medel att dra in köpkraft från marknaden, dvs. en expansionshämmande, antiinflationistisk åtgärd, och skulle följaktligen enligt denna finanspolitiska teori användas i högkonjunkturer, medan underbalanseringen blev ett vapen mot lågkonjunkturer.

(Forts. på sid. 15)

Det är såvitt man kan förstå med utgångspunkt från sådana tankegångar som broschyrförfattaren är så arg på amerikanska regeringen. Eftersom den underbalanserat budgeten i en högkonjunktur har den ju inte handlat i full överensstämmelse med teorin och dess politik har bidragit till att förvärpa de inflationistiska spänningarna.

Det är emellertid väsentligt att det inte i och för sig är självklart att bara statsutgifterna skall begränsas när den

samhällsekonomiska balansen är hotad. Men det är ju tydligt att någon eller några måste göra åt sig, och om nu staten bibehåller en underbalanserad budget i ett inflationsläge då måste den samtidigt föra en restriktiv ekonomisk politik som begränsar den allmänna efterfrågeexpansionen.

Det blir naturligtvis slutligen beroende på personliga värderingar om man predikar sparsamhet för stat, företagare eller konsumenterna.

Kooperationen ... (Forts. från sid. 10)

vilka 6 platser undersökningen avsåg. Återbäringen minskas ju nu i allmänhet år från år i många kooperativa butiker — på 1954 års köp uppgick den till mindre än 3 % i 78 föreningar. När operationen i fjol läde ner 413 gamla butiker och i stället ökade antalet snabbköpsbutiker, som enligt Eronn kan arbeta med mycket låga kostnader, frågar man sig verkligen, om inte priserna skulle kunna sänkas eller återbäringen höjas. Frågan får bärkraft med hänsyn till enligt Kommerkollegium att drygt 72 % av de fristående föreningarna för år 1953 lämnade en återbäring på 4 % eller mera mot endast ca 13 % av de till KF anslutna. Inom 25 % av de fria föreningarna uppgick återbäringen till 8 % och därutöver.

På kooperativt håll framhålls ofta, att det är orimligt att begära sänkta priser eller höjd återbäring, om man samtidigt anser att föreningarna inte har tillräckligt med eget kapital och likvida medel. Men om föreningarna kunde få något mer än genomsnittligt 1 % i återbäring på sina inköp från KF och ökningen av återbäringen betalas kontant eller finge disponeras på en viss frist, skulle deras likviditet förbättras och de skulle få möjlighet att bedriva en aktivare prispolitik.

Industripolitiken

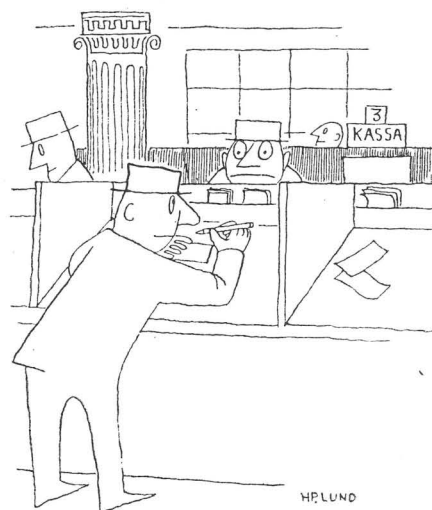
Där kommer man in på KF:s industripolitik, som naturligtvis också försvaras av herr Eronn. I denna tidsskrift har hävdats, att KF hållit högre priser än nödvändigt vid försäljning till föreningarna, och att det kapital som sålunda sugits ur föreningarna — tillsammans med det synliga kollektiva sparandet — har använts för ändamål, som inte direkt främjar medlemmarnas hushållning. Eronn erkänner, att KF:s industripolitik — t.ex. beträffande produktionen av byggnadsmaterial — inte utformats med hänsyn till medlemmarnas intresse, utan för att tillvarata allmänna konsumentintressen. Men vad menas med konsumentintressen? Därmed kan egentligen all produktion, som vinner avsättning, försvaras. I realite-

ten kommer konsumentintressena helt enkelt att bli vad den kooperativa oligarkien bestämmer. Herr Eronn är värtaligt tyst om beredskapsinvesteringarna i Köping och Kvarntorp.

Redaktör Eronn återoppar gång på gång en lönepolitisk deklaration, som 1946 antagits av KF och LO. I den står det, att »den kooperativa rörelsen arbetar för att tillvarata konsumentintressena». Och han ber läsarna observera, att där inte står »sina medlemmars intressen». Men när det gäller den kooperativa glidningen från kontanthandel till kreditförsäljning åberopas just den kooperativa målsättningen, som är att gagna medlemmarnas hushållning. Hur vill man egentligen ha det? Hänvisningen till dilemmat mellan nutid och framtid synes verkligen vara dimbildning, när man satsat så mycket av Kooperationens resurser på framtiden och för produktion år utomstående, att konsumtionsföreningarna av kapitalbrist inte kan bedriva en aktiv prispolitik. Är det inte bäst att kollationera den lönepolitiska deklarationen, som med hänsyn till utvecklingen synes något förlegad, med stadgarna. Om man följer de juridiskt bindande grundsatserna i stadgarna, behöver det aldrig bli tal om någon Kooperation på glid.

Atomålderns risker

Under atomkonferensen i Genève stals ett stycke radioaktiv kobolt från en monter, och larm slogs ögonblickligen, dock inte i första hand för att ta fast tjuven utan för att skydda honom och andra för den farliga strålning, som den till synes oskyldiga metallbiten utsände. Den representerade en av de risker, som mänskligheten måste ta tillsammans med de väldiga möjligheterna, risker som ännu inte låta sig exakt bedömas, men som måste bemästras, om inte överdriven fruktan för det okända skall hugga tag i människorna och komma dem att i panik resa spärrar i utvecklingens väg. Ett exempel härpå lämnade en brittisk expert Industrias utsände medarbetare: i vintras tänkte sig det faktiskt existerande företaget för hämtning av »atomsopor» att lagra det strålände avfallet i övergivna, avsides

— Förlåt, men hur många nollor är det i en miljon?

belägna kolgruvor. Det hade varit ofarligt, men de ansvariga vågade inte ta risken av att skrällen för strålningen skulle komma att utnyttjas under den då förestående valkampanjen!

Tänker man sig att dagens trafik plötsligt skulle ha satts in i sekelskiftets Stockholm, får man en bild av vad som kunde inträffa, om människor och myndigheter utan förberedelse och information skulle kastas in i atomåldern. De förra skulle bli skrämde, och de senare skulle inte ha någon svårighet att få gehör för kvävande kontrollkrav, särskilt som inte ens experterna skulle ha kunnat enas om riskernas grad och art. Under många decennier har vi nu satt oss in i dessa. Vi vet att trafiken räddar flera liv än den förgör och har lagt oss till med ett sjätte »trafiksinne», som gör det möjligt för oss att tåla den hastigare rytmen. De ännu i stor utsträckning okända strålningsriskerna är av annan art, men även på detta område blir det, medan myndigheter, biologer och tekniker gör sin insats, nödvändigt att göra människorna »strålningsmedvetna». Sker detta och blir informationen hänsynslöst uppriktig, är det sannolikt att priset för vår möjlighet att fortfarande besitta jorden ingalunda blir så högt, som pessimisterna i dag siar om.